

Қазақстан Компартиясының
Орталық Комитеті мен Қазақ
ССР Министрлер Советінің
қаулысы бойынша ақын Жұ-
бан Молдағалиевке «Кісен аш-
қан» атты кітабы үшін 1970
жылы Абай атындағы Қазақ
ССР Мемлекеттік сыйлығы бе-
рілді.

ЖҰБАН МОЛДАҒАЛИЕВ

КІСЕН АШҚАН

ӨЛЕҢДЕР МЕН ПОЭМА

АЛМАТЫ «ЖАЗУШЫ» 1988

84Қаз7—5
М 66

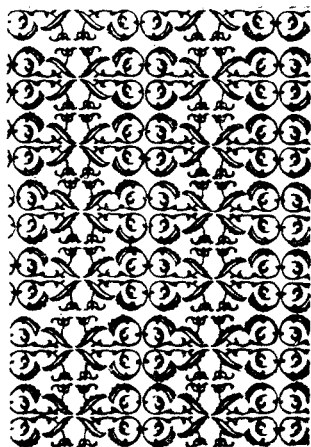
М $\frac{4702230200-112}{402(05)-88}$ 206—88

ISBN 5—605—00206—6

© Алматы «Жазушы», 1969 ж.
© Алматы «Жазушы», 1988 ж.

ӨЛЕНДЕР

ШАБЫТ

Долданды дауыл,
Теңселді теңіз,
Дүбірлей қалды дүние шіркін.
Тұтас бір дәуір
Минуттай деңіз
Дуалап алды денені еркін.

Жаңбырдан кейін
Жаңғырды дала,
Қызғалдақ қызыл ерінін ашты.
Арманға бейім
Жас ару ана
Бөбегін бетке «Ерім!» деп басты.

Табысты жүрек,
Айқасты білек,
Екі жас ғашық құмардан шықты.
Тауларды іреп,
Құмдарды күреп,
Дүмпуіл бір от шыңдарды жықты.

Атака! Алға!
Матросов — солдат
Түтеген оқты тәнімен жапты.

Құдіретті балға
Соққанда сомдап
Балқыған темір қалыбын тапты.

Осының бәрі
Шабыттан туған.
Рахат, ләззат береді шабыт.
Өмірдің нәрі,
Өлім жоқ буған.
Күштіге ғана келеді шабыт.

Бергенше мың жыл
Сұрықсыз өмір,
Сағатын берсін шабыттың маған,
Жазайын бір жыр,
Шалқысын көңіл
Тұрғандай қайта табыттан адам.

ӨЗІ ЖӘНЕ КӨЗІ ТУРАЛЫ

Түйені білмейтін надандар
«Түйе» деп сөгіпті кісіні.
Естіпті бұл сөзді бабам да,
Өзгеше болғанмен мүсіні.

Әрине, қорланған, арланған,
Әрине, жұдырық түйіпті.
Әйтсе де масайрап малданған
Осы бір мап-маңғаз түлікті.

О бабам, ол жайлы не десем?
Жоқ, жоқ, жоқ сөккенді сүйемен.
Сөйтседе, заты мал демесең,
Тағдырлас жай бар-ау түйемен.

Қырық күн, қырық түн шілдеде
Түйедей төздің-ау шөлге де.

Баттың-ау кірге де, күлге де,
Тарықтың тұзға да, көлге де.

Өзіндей көрінді ол маған,
Күн шеккен шек-шетсіз далада.
Өз жүгін өзгеге салмаған,
Өзіндей көмпісті, ақ-адал.

Теңселіп сол түйе тұйығың
Көп ғасыр көшумен сандалған,
Сенің де өркештей иығың
Тозды ғой бай, патша, хандардан.

Көнбейді айдауға, байлауға,
Бұлқынса, темірді үзеді.
Жаралған аунауға, жайлауға.
Білеміз оны біз, түз елі.

Түз елі «ботам» деп баланы,
Жігіттің жайсаңын нар дедік.
Аруана деп сыйлап ананы,
Бота көз сұлуды жар дедік.

Мен, құрыш ғасырдың адамы,
Жолшысы космостың, сырлы Айдың,
Түйе емес, Байқоңыр алаңын,
Әрине, шарықтап жырлаймын,

Әрине, ірілік, биіктік
Нармен де өлшенбес бүгінде.
Жүрміз біз қанатты, жүйіткіп,
Жоққа тән түйенің жүгі де.

Ол маған ескінің сарқыны,
Бабамның мың жылғы мұндасы.
Соның қос өркеші арқылы
Көрініп тұрғандай шың басы.

Мәңгілік демеймін өзін мен,
Берсе де шұбатын, түбітін.
Ал, бірақ, ботаның көзінен
Сұлу көз болмайды, жігітім.

Түйе тек кездесер далада,
Мойыны босаған кездері.
Оны еске салатын қалада —
Қазақтың қызының көздері.

ТҰЗ ДӘМІ

Дүниедегі ең тәтті тағам, — тұз.
Халық даналығынан

Рас-ау, тұзсыз тағамның
Болмайды дәмі, татымы.
Арқауы бұл да адамның,
Тірліктің нағыз қатығы.

Піспесе тұзға бөбегің,
Маймақ боп,
 бейбақ өседі,
Қанғанда соған көнегі,
Шөлейтті түйе кешеді.

Өмірдің жолы кереғар:
Суықтан кейін ыссы бар.
Жаңа бар жерде көне бар,
Ащы бар жерде тұшы бар.

Бірінің құны бірінде,
Бірісіз бірін білмейсің,
Бірдей тат соны тіріңде,
Ащысыз тұшы — тұл дейсің.

Махаббат жолы — шұбар шың,
Шықпасаң қандай баққа сан?

Тәттісін қалай ұғарсың,
Ащының дәмін татпасаң?

Ақ сор боп тері арқаңның,
Сықпасаң сөлін миыңның,
Келеді қайдан дархан күн?
Кім білген бақыт қиынын?

Соғыста оқып шықтым мен
Тыныштық тәтті екенін.
Оттың да күшін ұқтым мен,
Жабысқан сәтте екі ерін.

Айрылу қандай болады?
Қоштасқан күні білесің.
Қайрылу қандай болады?
Достасқан күні білесің.

Келмейді сый да сынақсыз,
Арзанның тұзы аз болмақ.
Өткенде қызыл шұнақ қыс,
Жазира жарқын жаз болмақ.

Тұз сеуіп қазақ ертеде
Жараны және емдеді.
«Қызғансаң, ішің өртене —
Тұз жала дереу, сен» деді.

Асыл ән, ақын сөзі де
Азаппен тілге оралған.
Жер — ана Такыр өзі де
Ащыдан тұщы нәр алған,

Өзім де содан жыр басын
Алғанмын дәні толсын деп.
Су татып дүние тұрмасын,
Тұз, бірақ, тұздық болсын тек.

АТ ДҮБІРІ

Дойыр соғып,
сойыл соғып,
көз шығарып, бас жарған
жай түскендей
жай түстенбей,
сөз шығарып, тас жарған
бабаларым тірілгендей боламын,
естігенде ат дүбірін,
қатты бір үн.

Тітірентіп,
түтін ертіп,
есік ашып ескі елес,
нар құлаған,
зар жылаған,
елестеп сол кескілес,
өліктерге сүрінгендей боламын
естігенде ат дүбірін,
қатты бір үн.

Мұнар таулар,
дығал таулар
серуендер мен шеруден
шөгіп қалған,
бөгіп қалған
іркес-тіркес керуен —
тұяқтардың тозаңдары деп білем
естігенде ат дүбірін,
қатты бір үн.

Сан сағалар,
сай-салалар,
мұхит,
теңіз арнасы,

Бұлт жармасқан,
тұлпар басқан
ойпаттардың ордасы —
тұяқ қазған қазандар-ау деп білем,
естігенде ат дүбірін,
қатты бір үн.

Көк ормандар,
көп ормандар
арғымақтың жалындай.
Ақша бұлттар
қатпар-қатпар
терге шомған жабудай.
Қарап тұрып мен осылай сезінем.
естігенде ат дүбірін,
қатты бір үн.

Мың-мың жылдар
миллион сындар
белін басты жылқының.
Адаммен бір,
заманмен бір
ол көрді өмір жұлқуын.
Шып-шытырман ой қиялға кезігем,
естігенде ат дүбірін,
қатты бір үн.

Ойқай, халық
Атой салып,
ер қасына ту қадап,
— Сүйінші!— деп,
— Сыйыншы!— деп,
Октябрьде уралап
лап қойғаны қалай еске түспейді,
естігенде ат дүбірін, шатты бір үн!

Өткеннің де,
көктемнің де
бұл далада саны жоқ.
Малшының да,
аңшының да
аттан бөлек жаны жоқ.
Бүркітші де ұшып тұрып «құс!» дейді,
естігенде ат дүбірін,
тәтті бір үн.

Әйгі жерде
бәйгелерде
ат оздырып, қыз қуған,
желдей зулап,
селдей шулап
жарыстарда түз туған
ұғасындар тұлпар жайлы жыр сырын,
естігенде ат дүбірін,
тәтті бір үн.

«Мал» деп өлген,
Малмен өрген
ұлымын ғой даланың.
Бұл күнде де,
нұр күнде де
естігендей боламын
қазақтардың жүрегінің дүрсілін,
тыңдағанда ат дүбірін,
тәтті бір үн.

Жалау қызыл галстугің
Желбіресе — бар менің де үлесім.
Солар үшін алысты кім?—
Октябрат, оны да сен білесің.

Мен поэзия тамшысымын,
Теңізі оның мендейлерден жаралған.
Сол тамшының тапшы сырын
«Кітап» атты мынау байтақ аралдан.

Мен аманат етем саған
Жарқын өмірбаянымды, бал тәттім.
Соның өзі-ақ жетер саған —
Ол — тағдыры коммунистің, солдаттың.

Қорға біздің азат күнді,
Ал жауынгер қаруымды, балдырған,
Ол қаруым — қазақ тілі,
Байлық та сол ата-бабам қалдырған.

Осы менің аманатым,
Сенің оқыс бір сөзіңнен сыр жайдым.
Бара ғой, бар, Азаматым,
Мен ойлайын өлім емес, жыр жайын.

ТЕК ҚАНА ТУҒАН ЖЕРДЕН АЙЫРМАСЫН

Бұл тағдыр бабын алсын, бағын алсын,
Тілесе тіпті тіл мен жағын алсын,
Тек қана туған жерден айырмасын,
Тұл қалған тіршілікті жалын алсын.

Мейлі бір аяз төнсін қасқа шұнақ,
Кәже-сіз басқа пана, басқа шуақ.
Өткенмен жол-сапарда жарты ғұмыр,
Қиын-ау шекарада қоштасу-ақ

Теңіз кез не шарықта өр аспанда,
Өзіңнің босағаңнан төр асқан ба?
Үйіңнің сыртқы есігі сарт еткендей,
Паспортқа «жол болсын» деп мөр басқанда.

Мәңгілік айрылғандай жыр көзінен,
Жаутандап жан-жағына нұр көзіңмен,
Осынау туған жердің бір кесегін
Келеді ала кеткің бірге өзіңмен...

Шат жанар, шадыман көңіл қайта келдің:
Өзгеше жарқырайды ай, таңы елдің.
Түсесің самолеттен не поездан
Бір өзің қожасындай байтақ елдің.

Теңіз кез не шарықта өр аспанда,
Өзіңнің босағаңнан төр асқан ба?
Еліңнің барша есігі ашылғандай
Паспортқа «Қош келдің» деп мөр басқанда!

Жер-көкте шөкім бұлт жоқ, жел ыққандай,
Еркіндік — елің қандай, елдік қандай!
Шіреніп көсілесің, керілесің,
Жер басып тұрғаныңды енді ұққандай.

Оралып сақ-сақ күлкің, баяғы үнің,
Тірліктің қызықтайсың бай ағынын.
Тек кейін білінеді шаршағаның.
Жүргендей ұшымен кіл аяғыңның.

Бұл тағдыр бабын алсын, бағын алсын,
Тілесө тіпті тіл мен жағын алсын,
Тек қана туған жерден айырмасын,
Әйтпесе кімге еркелеп, шағынасың?

ОРМАНҒА ГИМН АРНАЙМЫН

Даланың қаңбақ қуған баласымын,
Білемін өз жанымдай дала сырын.
Оқуға қалаға алғаш келгенімде
Торғайдай торға түскен алас ұрдым.

Сағынтты жапан түзім жап-жалаңаш,
Жарбиған қыстаулары жаннан оғаш.
Қазақтың қамшыға ілген тымағындай
Сайқұдық басындағы жалғыз ағаш.

Мен онда не сезіппін ол ағаштан?
Шыбығын садақ үшін ала қашқам.
Оралда Хан тоғайын көрдім сосын,
Сұлудай сиқыр сырын балаға ашқан.

Ол тұрды қоңырайып құздай асқақ,
Бір жұмбақ салқын жүзбен мұздай жасқап.
Жатырқап, өгейсініп жүрдім аулақ,
Кездейсоқ апарғанша қыздар бастап.

Сауығы, самал,
 сая жапырағы
Саумалын жас көңілдің сапырады.
Оралдым өзге әлемді көргендей боп,
Сол сурет көз алдында жатыр әлі.

Сол сол-ақ, жасыл бақша арман болды,
Армандас Шолпан болды, Сарман болды.
Соғыста сүйікті осы достарымша
Ажалдан алып қалған орман болды.

Мен көрдім не бір бау-бақ сұлағанын,
Мен көрдім кәрі еменнің құлағанын.
Мен көрдім көк орманның күрсінгенін,
Мен көрдім ақ қайыңның жылағанын.

Жас терек, өртегендей зығыр-қайғы,
Тістенген жауынгерше, сықырлайды.
Аһ ұрып, булығыды, теңселеді,
Тамыры үзілгенше тұқырмайды.

Мен қанша қарағайға аң-таң қалдым,
Көргенде жарасынан қан тамғанын.
Бар шығар, бәлкі бүгін жабайы бал
Сондағы тыртығында сан таңбаның.

Ағаштың ұқтым сонда парасатын,
Жасау сол далаға да жарасатын.
Әр талды түзде туған тамашалап,
Тебіренем орман болып қараса түн.

Даланың қаңбақ қуған баласымын,
Білемін өз жанымдай дала сырын.
Көксеймін туған жердің көгергенін,
Дүниеде сол болғаң соң жанашырым.

ҚАРЫЗ ДЕП ҚАБЫЛДАЙМЫН

Көкшетау облысы, Чкалов ауданының
Алабота сайлау округінің сайлаушыларына.

— Халқымыздың қалаулысы...
— Ақынның бір алаулысы...
Айтты-ау соны сайлаушылар —
Мынау кісі, анау кісі.

Орыс, қазақ, неміс, поляк...
Қандай шешен кеміс қалмақ?
Ала қалса,
тегіс алмақ,
Салмақ салса, тегіс салмақ.

Маған баға беріп жатты,
Өткенімді өріп жатты.
Өнегемді теріп жатты,
Өнерімді көріп жатты.

Тірі Абай қауысқандай.
(Бұдан аяр дауыс қандай!)
Мен біреумен ауысқандай,
Састым сонда сауысқандай.

Мен әкесіз, жетім өстім,
Жок, дей алман кетік өстім.
Түкірген жоқ бетіме ешкім.
Нысанаға жетіп өстім.

Көз алдымда жатыр елес.
Қызыл тұман, жалтыр белес.
Жүрді от кешіп жас коммунист
Қорқақ емес, батыр емес!

Солдат болдым қатардағы,
Мен поэзия атарманы.
Бас қолбасшы бұйрығында,
Әрине, атым аталмады.

Өтті майдан. Еңбек келді,
«Бер!» деп келді, «Жең» деп келді.
Түн қатты ақын, еңбектенді,
Селдеткелі, сендеткелі.

Кейде қалам «от алмады»,
Азаптанды атарманы.
Жыр толғамай жата алмады.
Қанат қақты от арманы.

«Саған, халқым,— дарын!— деді.—
Сөлім, деді, балым,— деді.—

Сенің арың — арым», — деді.
Сарқа берді, барын берді.

Аянған жоқ, тартынған жоқ,
Тулаған жоқ, тарпынған жоқ.
Ауған емес артылған жүк,
Ерген емес артынан жіп...

Осы өмір баяным да,
Осы сөзіме аяны да.
Осы алдыма жаярым да,
Жоқ жұртымнан аярым да.

«Халқымыздың қалаулысы,
Ақынның бір алаулысы...»
Деп бұйым сап қарыз берді-ау
Мынау кісі, анау кісі.

Өшер елдің перзенттері
Бірін-бірі қатыным дер.
Өсер елдің перзенттері
Бірін-бірі батырым дер.

Өскен елміз, өсер елміз,
Көркем елміз, көсем елміз.
О батырым! — десер елміз,
Көгерген ел көсегеміз.

Біреулерден алымдымын.
Біреулерден жалындымын.
Біреулерден салымдымын,
Біреулерден дарындымын.

Қаламдастар көпсінбесін,
Күндестер көп тепсінбесін.
Жалын күшін төксін десін,
Жанын жырға жексін десін.

Ойламасын сый терді деп,
Өйтер ме деп, бүйтер ме деп.
Мен емеспін төрге шабар,
Досын кейін итермелеп.

Мен төсімді тіпті ұрмаймын,
Мен кезексіз ұмтылмаймын,
Мен қасық боп тік тұрмаймын,
Мен ешкімді бұқтырмаймын.

Арман емес «тақтар» маған,
Ақын артық бақ дарыған!
Мен солардың аттарынан
Қызмет етем, ақтарылам.

Депутатпын! — дабылдаймын.
Қалай енді сабылмаймын?
Ел сенімін, ел мактауын
Қарыз деп тек қабылдаймын.

Қабылдаймын ұлы міндет,
О қалайық, құлыңмын деп,
О партиям, ұлыңмын деп —
Ұлы міндет, ұлы міндет.

ҚҰДЫҚ ҚИССАЛАРЫ

I

Астауы өзен сияқты,
Құм құдық, бетон құрсаңған.
Өргізіп мың сан тұяқты,
Мың санын жомарт қарсы алған,

Деміне темір піскендей
Жел емес, жалын еседі.

Балбырап жерге түскендей,
Балқыған күннің кесегі.

Дененде қалар сортандай,
Ащы тер соған қарылып.
Астау тұр, бірақ ортаймай,
Су күткен мал жоқ сарылып,

Қойшы да қырдың шын ұлы,
Қолаға ұқсас түс-түрі.
Аузында ұзын шылымы.
Қолында транзисторы.

Сырт көзге бейқам бозбала,
Жоқтай-ақ қойда саудасы.
«Суардым» десе — сөз ғана,
Ол емес, мотор — қауғашы.

II

Қалың қол суға қанғанда
Өріске бастар ор теке.
Құлазып құдық қалғанда
Келеді дәйім қарт эке.

Орнығып алып ақырын
Астауға қолын салады.
Күмістей көсіп сапырып,
Сумен бір ойнап алады.

Содан соң жеңін сыбанып,
Сапар шал бетін шаяды,
Асықпай, маңғаз сыланып,
Саяға төсін жаяды.

Тынғанда мотор бір ауық,
Еңкейер барып құдыққа,

Өткенге ойы жер ауып,
Тулайды дауыл тұнықта.

Ол ойлар қат-қат түйіндей,
Ұйысқан өрмек, мол дүрмек.
Су емес, құдық түбінде
Жатқандай көздер мөлдіреп...

III

Жас жігіт Сапар жаз бойы
Жүз құдық қазды жүз жерден.
Сазы көп, суы аз болды,
Сор шықты құмнан, тұз жерден.

Жатаққа құдай Жабас бай
Тағы да, тағы қаздырды.
Қүдіретпен құлқы жараспай,
Жазғырды Құлды¹, азғырды.

Жүз де бір құдық түбіне
Жолдасы түсті Сапардың.
Көзі алдынан бүгін де
Кетпейді сол бір катал күн.

Түсті де қайтып шықпады,
Тірідей көмді құм құдық.
Тік тұрып өлді, бұқпады...
Жас жары қалды шыңғырың.

Қолында топас белкүрек,
Сол жігіт күні-түнімен
Қап-қара көзі мөлдіреп,
Қарайды құдық түбінен...

¹ Құл — ру аты.